

Prikaz

Međunarodni znanstveni simpozij Priroda – društvo – politika

Povodom tristote obljetnice rođenja Jean-Jacquesa Rousseaua *Hrvatsko filozofsko društvo*, u suradnji sa *Školskom knjigom*, organiziralo je u Zagrebu (22-24. 11. 2012) znanstveni simpozij “Priroda – društvo – politika” kojim se na obuhvatan način obilježila Rousseauova prisutnost u filozofijskim, politologijskim, književnim, sociologijskim, kulturologijskim, pedagoškijskim, antropologijskim, pravnim, teologijskim, psihologijskim i dr. pristupima i promišljanjima. Na simpoziju je sudjelovalo 48 referenata različitih znanstvenih i stručnih usmjerenja iz Hrvatske, Srbije i Slovenije, od onih koji se izravnije bave Rousseauom do onih koji samo na posredan način pronalaze “rusoovski duh” u vlastitome promišljanju. Simpozij nije bio tematski strukturiran, pa se tijekom čitava izlagačkoga, kao i raspravljačkoga dijela simpozija provlačila Rousseauova misao u cjelini, što je pridonijelo komunikaciji među različitim segmentima. Tako se od prvoga do posljednjeg izlaganja prožimala tročlana tematska cjelina naznačena naslovom simpozija, kako je i u obrazloženju teme simpozija naznačio predsjednik Organizacijskoga odbora simpozija doc. dr. sc. Hrvoje Jurić.

Skup je započeo izlaganjem akademika Zvonka Posavca koji je analizirao koncepciju subjektivnosti u djelu J.-J. Rousseaua

koja, po njegovu mišljenju, nije odredila samo 18. stoljeće, nego je imala i dalekosežne posljedice na čitavu Modernu. Opisao je odnos između osjećajnosti i racionalnosti uspoređujući ga s prethodnim, 17. stoljećem koje je sa svojom racionalnošću potpuno ovladalo subjektivnim raspoloženjima. Osnovni osjećaj egzistencije u Rousseaua bila je sloboda, koju on interpretira kao bezuvjetnu suglasnost sa samim sobom. S obzirom na dekadenciju moderne civilizacije, sloboda se može postići ili povratkom jednostavnosti prirodnog života ili potpunim rasterećenjem posebnih interesa koje pojedinac ima kao *bourgeois*. Predavač je oba ova puta slobode kratko skicirao.

Nakon uvodnoga izlaganja okvirno se formiralo nekoliko tematskih cjelina. U okviru prve, koja je tematizirala razlike između “prirodnoga” i “društvenoga” čovjeka, govorili su: Slobodan Sadžakov: *Rousseau i problem egoizma*, Ivana Knežić: *Čovjek kao (ne)društveno biće*, Željka Matijašević: *Rousseauovo poimanje sućuti: suvremene perspektive*, Zdravko Perić: *Politička psihologija Rousseauova “plemenitog divljaka”*, Miroslava Vučko: *Izlazak čovjeka iz samoskrivljene nezrelosti danas*, Maja Solar: *Problem vlasništva i individualizma*, Nenad Vertovšek: *Povratak čovjeka prirodi i samome sebi – od Rousseaua preko Sorela do Fromma*, Marko Trajković: *O jednakosti do zakona*, Iva Šokičić: *Ideja i kritika društva – od republikanizma do kritike civilizacijske represije*, Dafne Vidanec: *Kultiviranje humanosti: Rousseauov koncept čovjeka*, Ivana Zagorac: *Psihosomatika vrlina u doba senzibiliteta* te Dragica Vranjić-Golub: *Jean-Jacques Rousseau, enciklopedizam*,

znanost i opće dobro. Mina Okiljević, u izlaganju "Human-rightism": rusoovsko ili anti-rusoovsko nasljeđe, pokazuje da se ljudska prava u suvremenome svijetu konstituiraju kao prava određenih društvenih grupa, a ne kao izvorna prava čovjeka kao individue, kako je to mislio Rousseau. U izlaganju *Rousseauovo i De Sadeovo prosvjetiteljstvo i protuprosvjetiteljstvo* Hrvoje Jurić pronalazi zanimljivu poveznicu između Rousseaua i De Sadea, odnosno pokazuje njihove dodirne točke, prije svega u njihovu istodobnom prosvjetiteljstvu i protuprosvjetiteljstvu.

U drugoj cjelini, koja je tematizirala Rousseauov doprinos etici i odgoju, u svojim su izlaganjima zapažanja iznijeli: Duška Franeta: *Dvije etičke misli u osnovama Rousseauove kritike društva*, Mojca Rapo-Waite: *Rousseau između prošlosti i suvremenosti*, Katarina Rukavina: *Ideja odgoja u društvu spektakla: aktualnost Rousseauove misli*, Tina Marasović: *Odgoj danas za društvo sutra* te Josip Ćirić: *Rousseauova misao u filozofskome savjetovanju*. U svome drugom izlaganju, koje je pripremio s Ivanom Posarić, *Od Rousseaua do Donaldsona: integrativna teorija društvenog ugovora i računalna etika*, Josip Ćirić pokazuje kako suvremene informacijske i komunikacijske tehnologije počivaju na određenome tipu integrativnoga društvenog ugovora, Ivan Dodlek, u izlaganju *Emil i Summerhill*, u kolikoj je mjeri slobodna škola Summerhill usvojila i ostvarila momente Rousseauove vizije odgoja, a Aleksandra Golubović, u izlaganju *J.-J. Rousseau – kritika filozofije odgoja*, važnu novinu u Rousseauovu shvaćanju odgoja kao tzv. negativne edukacije. Izlaganje Marijane Hameršak *Emil ili ob*

uzgoju, knjigama i cenzuri pokazuje zbog čega je njegovo temeljno odgojno-etičko djelo bilo toliko puta izloženo cenzuri i zabranama. Naposljetku, Ivan Markešić u izlaganju *Civilna religija: od J.-J. Rousseaua do N. Luhmana i H. Künga* pokazuje važnost Rousseauova određenja civilne religije, koja je imala važan utjecaj na različite koncepcije civilne religije u narednim epohama.

U treću cjelinu spadaju referati o književnosti i jeziku. U izlaganjima svoja su zapažanja iznijeli: Boris Beck: *Rousseau – revolucija – nacizam: biopolitičke metafore i antitotalitaristički diskurs Josipa Horvata*, Suzana Marjanić: *Krležina skepsa spram rousseauovskog idealizma ili rat svijetu protiv svih*, Vladimir Kolarić: *Priroda, društvo, politika u romanu Douglas Tweed Irine Alexander*, Ivan Molek: *Perfekcioniranje diskurza* te Sead Alić: *Usmenost i pismo u oblikovanju ljudske zajednice*. Josip Berdica, u izlaganju *Rousseau i Tolstoj*, iznio je zanimljiv uvid u Tolstojevo oslanjanje na Rousseaua u područjima kulture, religije i estetike, osobito u shvaćanju prirodnosti i senzibiliteta.

U četvrtoj cjelini, koja je tematizirala odnos Rousseaua i Kanta, svoja su zapažanja iznijeli: Igor Eterović: *Rousseau i Kant*, Željko Senković: *Razvoj modernog subjektivizma: Rousseau i Kant* te Marin Beroš: *Rousseau i Kant – dva pogleda na ideju "vječnog mira"*.

Petu cjelinu činila su izlaganja posvećena glazbi, estetici i poeziji, u okviru koje su svoja zapažanja iznijeli: Livija Pavletić: *Glazba – jezik za koji valja posjedovati rječnik*, Gordana Škorić: *Značaj Rousseaua za estetiku* te Nikola Tadić u pjesničkome obliku pod naslovom *Srce i um, razum i*

osjećaji: pjesničkim izričajem o Rousseauu i Augustinu.

Šestu cjelinu, koja je nama politolozima osobito zanimljiva, činila je Rousseauova politička filozofija i politička teorija. Heda Festini, u izlaganju *Suvremeni društveni ugovor – društveni liberalizam (novi socijalizam)*, pokazuje kako suvremeni društveni ugovor treba koristiti pozitivne elemente kapitalizma i socijalizma, a Fulvio Šuran, u izlaganju *Promišljanje o političkoj slobodi u Rousseaua*, ambivalentnost Rousseauove misli kao istodobno liberalne i socijalističke, dočim Marita Brčić Kuljiš, u izlaganju *Konceptija pravednosti u filozofiji Jean-Jacquesa Rousseaua*, ističe da ljudi u prirodnome stanju ipak u sebi nose ideju pravednosti, a njezinim produbljivanjem dolaze do ideje pravednoga društvenog sporazuma. U izlaganju *Rousseauovo shvaćanje politike i razvoja društvenosti* Nevena Jevtić pokazuje kako je u Rousseaua ono moralno premješteno u političko, a Zdenko Kodelja u izlaganju *Rousseauovo razumijevanje pojmova patria i nacija* kako Rousseauovo shvaćanje patriotizma odnosno ljubavi prema domovini i njezinim zakonima također biva vezano za kulturu, jezik, običaje i religiju, što može ukazati na određene naznake nacionalnoga, dočim Nediljko Matić, u izlaganju *Razumijevanje političke i prirodne slobode u društvenom ugovoru*, kao problem ističe kako konstituirati slobodnu zajednicu ljudi koja bi bila istinski ljudska, izbjegavajući pritom zla inherentna svakome društvu koje počiva na ugovoru. Raul Raunić svoje izlaganje *Rousseauova povijesna antropologija slobode* temelji na trima komponentama: Rousseauovoj ideji slobode kao poveznice i finalnog jamstva cjelovitosti

njegova djela; Rousseauovu dvoznačnom stavu prema napretku i teodiceji ljudskog samopostavljanja; te na moralnoj slobodi kao povijesnoj manifestaciji ljudskog i pomirenja pojedinca i zajednice. U izlaganju se ističu i tri emancipacijska momenta: prvi, psihološki, vidljiv u *Juliji* u odnosu strasti spram dužnosti, drugi, društveni, vidljiv u *Émileu* kroz negativni odgoj, odnosno zaštitu čovjeka od iskvarenosti društva, i treći, politički, vidljiv u *Društvenom ugovoru* kao političkom odgoju transformacije, odnosno poopćavanja volje poradi ostvarenja slobode. Žarko Paić, u izlaganju *Suverenost kao nomos politike: Rousseau i Schmitt*, tematizira važan problem suvremenoga “utemeljenja” političkoga u doba tehnokratskoga depolitiziranja svijeta. Pokazuje kako Rousseauovo zasnivanje modernoga demokratskog poretka kao događaja apsolutne suverenosti postaje, na ishodu modernoga doba u Schmittovu pojmu političkoga, preokrenuti *nomos* same politike kao djelovanje s onu stranu “društvenoga ugovora” i “prirodnoga stanja”. Između tijela suverene moderne države i biopolitičkoga tijela danas, nalazi se raspuklina onoga političkoga u svojoj načelnoj nesvodljivosti. Stoga filozofsko promišljanje između dva različita, no istodobno bliska načina razumijevanja problema konstitucije zajednice (Rousseaua i Schmitta) u suvremeno doba koje određuje prijepor oko suverenosti kao *nomosa* politike, označava ujedno nestanak društva i prirode u novovjekovnome shvaćanju metafizičkoga sklopa. Problem suverenosti ne pokazuje se samo kao temeljni problem demokratske politike u doba globalizacije, nego kao problem sudbine čovjeka i njegove slobode kojoj političko od samoga

iskona grčke demokracije bitno pripada. Goran Sunajko, u izlaganju *Rousseauovo razlikovanje volonté générale i volonté de tous kao pretpostavka istinskoga shvaćanja demokracije*, pokazuje važnost razlikovanja navedenih voljâ. Naime, *volonté de tous* može se svesti na numerički izraz većine i formulirati kao većinsko načelo odlučivanja, te u konačnici rezultirati tiranijom većine. Zbog toga ona ne može biti suverena, nego to može biti samo *volonté générale* kao sud cjeline o cjelini, a ne većine kao dijela o cjelini. To znači da narod (puk) i jest narod (politički *demos*) samo kao cjelina i može biti nositelj suverene *volonté générale* samo kada misli, odnosno djeluje općenito, a izraz takve općenitosti jest zakon kao temeljna općenita i apstraktna norma koja se uvijek odnosi na cjelinu. Igor Pribac, u izlaganju *Rousseau i kontraktualizam*, pokazuje kako je kontraktualizam samo jedan od oblika političkoga legitimiranja vlasti. Rousseau umnogome duguje Hobbesovu i Lockeevu kontraktualizmu, iako se upravo Rousseau često izabire kao amblematsku figuru klasičnoga političkog kontraktualizma, što je možda uzrokovano povezivanjem Rousseaua s demokratskim poretkom.

Simpozij je završio izlaganjem Miomira Matulovića *Rawlsovo tumačenje Rousseauove teorije društvenog ugovora*, u kojem je povezao Rawlsa i Rousseaua tako što je pokazao kako prema Rawlsovu shvaćanju Rousseau ima visok stupanj pravednosti u vlastitome filozofskome sustavu i da predstavlja "realističnu utopiju", te Nenada Mišćevića, *Društveni ugovor kao misaoni*

eksperiment, koji je pokazao kako je u Rousseaua, suprotno drugim kontraktualistima, uređenje društva i države izrazitije određeno upravo društvenim ugovorom kao misaonim eksperimentom. Sklapanje društvenog ugovora nije nešto što se događalo u stvarnoj povijesti, već zamišljena situacija, odnosno Rousseau zamišlja kako bi ljudi najbolje riješili "temeljni zadatak" ujedinjavanja osobne slobode i kolektivne moći.

Pored uobičajene rekapitulacije Rousseauove misli, na simpoziju su istaknuti temeljni dijelovi Rousseauova misaonog korpusa koje možemo prepoznati kao probleme današnjice, prije svega u moralnome, društvenome i političkome smislu. Doprinos simpozija upravo je u aktualizaciji i afirmaciji Rousseauova djela, ali i nekim novim saznanjima o odnosima političkih, društvenih i ljudskih vrijednosti koje su suvremenome svijetu i načinu društvenoga i političkoga života sve više strane, a pronalaze se upravo u Rousseauovu političkome, društvenom, pedagoškom i antropološkom mišljenju. Simpozij je pokazao da su pitanja demokratske države kao političke zajednice, suverenosti koja gubi temelj legitimacije političkim *demosom*, moralnosti kao pretpostavke izgradnje društva slobode i jednakosti te odgoja kao sredstva formiranja političkoga građanina koji bi trebao biti nositelj političkoga u suvremenome depolitiziranome svijetu ujedno i središnji politički i društveni problemi suvremenih društava. Time se za ovaj simpozij može kazati da je doista dostojno obilježio 300. obljetnicu rođenja velikog Ženevljanina.

Goran Sunajko